

5178
ACC. N.R.

Landskap: Småland..... Upptecknat av: Alf Kahnberg
Härad: Rö..... Adress: Växjö.
Socken: Angerdshestera..... Berättat av: Jöhris Svensson
Uppteckningsår: 1936. Född år 1886 i Attla bry 122.

Uppteckningen rör

I. Sädens torkning och
inbärgning. Sid 2-5.

II. Tröskning och sädess-
rensning. Sid. 5-17.

Tekningar. s. 18-22.

22 sid.

5178

LUND'S UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sagesmannen för denna upp-
teckning, John Svartsson, Åtlabryna
Angeendebostka, är nissegången endast
50 år gammal, men framodligen
ända igång sitt stora intresse
för hittörande saker en ganska
god traditionsbärare. Själv har
han hos sig samlat ett stort an-
tal gamla saker, som han väl be-
varar, i muntsätt till vad fallit an-
mots där här i dessa trakter. Likaså
var hans fader mycket intresse-
rad av hittörande ting. Tack vare
dennes intresse har hos sonen Sam-
lats traktens största samlings av
fremnumrer.

Sådens torkning och utbärning.

Såden bördar står sitt på välden innan
en vaska för att bli torr. Beträffande
travren kunde det hända att man
skar den tidigt för att den skulle
förfärga näfältet. Detta gällde
inte någon konstnär. Det sak-
naste tekniken var att såden var före-
tag, att borden var torra inuti.

Riarna (fig. 1) var det
säkraste torkningsstället. Numera
har man dock, när rådet är raskat
alltmer övergått till "grubbar", d. v. s.
5 mkr lutade mot varandra (fig. 2).
Det är det säkraste sättet att torka
såden var dock de börs. H. m. höga
trädjär, man brukade använda

Urnaryd (rubrikt för räg)

Sagasmannen minnes från sin barn-
dom, hur en fattig karparefamilj
dagen innan sönern okas, åt bröd
av samma säd. De hade då tappat
säden in i fältet. Men detta var
och så det felikaste stället i hela
socknen. Västra fördelab med detta
sätt att skräbla säden kärrets sag-
mannen inte till. Han hade aldrig
hört talas om det mer än vid detta
tilfälle och då berördes det saker-
ligen på att familjen satteade bröd

Inndu rägen stackades i ladan
såg man den över en tunna eller
i en balk in i allt få mål, för att
då det felikaste kärret till intända

4.
5178

LUND'S UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sant för all förminda spillsäd

När man lägger in såden

i ladan lägges först en "botten-
ställe", d. v. s. en klump med
kärras vid balken för att förmind-
ra spillsäd intåt ladonen

I botten lades eftersom eftersom
två i botten. Dessutom lade man
rönnokristas med bär på trä
och var i botten

Sedan bottenstället lades lade man
bottenflan d. v. s. en jing med
kärrak i "sålaret" med aktinolaterna
vända inåt. Såden lades ^{"läades"} kring en
lumma, som drogo upp allteftersom
stacken växte. Den som tog urat
kärrarna på last kallades mikakeråka
Den på lastet

Gästgärd
Högsby
Västergötland
an 1936

5. Med. M. Rudeberg
Ber. o. Fransén
2/1/886

5178

Träskning och sädessättning.

Träskningen tog enligt sagimannen sin början i februari och varade under denna och följande månad. Enligt andra sagimän tog den sin början omdeklarat efter det skärdet var bärjat och skulle vara slut snart till jul.

Träskningsarbetet utfördes i allmänhet av gårdenas folk. Det förekom inte någon täckning förvar arbetsbyte. Det var männen som tråkade.

Träskningen föregick på en särskild bräsklage eller längslage. Man tråkade på trägräs. Lagen var i detta fall 5 almar bredd och 12 almar lång.

5
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

På större gårdar brukade man ha
en harr och en hägloge

Innan man började tröskningen
brukade man lää kärvarna mot
en balk eller oer en lumma. Man
kunde också vid åmringen an-
vända en häpp.

Hagan kallades försprågel
och att tröskas med slaga kalla-
des förr "präjlatrösk". Hagan
handtag kallades präjlastafel och
slagraten kallades flinten. Bindslöt
ställer utgörs av fäbrett läder.

Handdraken skulle vara av björk
och 130 cm. lång. I vinter borde
vara 1 m. samt mst en annan
tjärtare näst. Materialt sitt din-

ten var bjäck eller rönn.

Först andra sagesmän var jag
en stortid fått andra uppgifter
om Slagval. Så v. från Levin
Johansson, Valdstult. Han använde
ännu prägeln för att trärka den
räg, han ville använda huv säng-
halm. Handvalens längd var 108 cm.
och slagvalens eller donsens 87 cm.

Björdstult kallades "ljustron". Det
skulle fagas av bunteskinnet. Det an-
sågs som en stor konst att säta
fast björdstult på det rätta sättet.

Denna konst kunde numera en-
dast vägra gamla grubbar Slagra.
Den bärde det givnas av en lungt
träslag, hilst rönn men även

björk han användas. Slagraten ~~är~~
ges vanligen S-kantig.

Askar Grikeson, Grimsarbo, Sten-
gårdshult. Handrulen 110 cm. lång.
Den är betydligt smalare än bulten
eller slagraten. Den är S-kantig,
jämningssvår av björk hand-
S-kantig. Bindslötskring, bulten
kallas bukranna eftersom det
är gjort av bukstinket på lexa-
toren. Det stycke av bindslötskring som
är mellan hand-och slagraten
kallas "präglaksärre". Bindslötskring
är förstört med ålskinn.

Jens Jonsson Myrkasken, Bond-
tarp. Rödskapet kallades på denna
plats slaga! Det präglat, som är

det i dessa trakter vanliga, kände
man till men använde inte.

Björnslätt, som man på andra
ställen inom Mo härad kallas
"präjilakärr" eller "präjilajurre"
kallade man här "docka". Dockan
är gjord av bukskinn men ej för-
stärkt med ålskinn. Handvatens
är 180 cm. lång och 3 cm. tjock.

Slagvalen kallas här "slagdun".
Den var 98 cm. lång och
5 cm. tjock. Ursprungligen s-
kantig. Den är gjord av hönm.

Fäskningen började vid 3-4 -
tiden på morgonen och hälldes på
så länge det var mörkt. När det

5178^{10.}

När det blev ljus tog man sig ut
i skogen och hände funnen.

Omgivet kläckade man mitc mer än
på marken. Till att lysa sig
med hade man springestriker, som
man stakte in i springor i väggar-
na. Man använde också talgjut
i stallyktor.

När man skulle bärja förka lade
man ett underlag, som bestod av 8 el-
ler 10 meter. Det kallades att "lägga
fram" eller lägga en "lejde."

Man lätte upp härvarna innan man
lade ut dem och beredde ut dem
på golvet. Stubben vändes mot väg-
gen och alla axänder åt ett håll.

Man använde inget särskilt underlag.

2, 3 el. 4 personer kunde samtidigt delta i fröskningen.

Var man 2 kallades det att smätröaska. Om tre eller fyra personer deltog kallades det att "längtröaska".

Man började alltid törskla på acel i ena ändan ^{den} på framslagda sidan.

När man törskat sätts en gång varde man sedan med hattarna.

Hatten lades upp på loggaret. Den (~~läge~~) lades aldrig under bar himmel. På hattmen band myr, vilket aldrig var fallit med havrehattmen. ~~Det~~ Underlaget eller "dräxen" låg varav till man fisslade sidan. Såden fissda-

12.
5178

des i ett püssel. Man brukade skjuta
püsslet fram och tånbalka över
en loggijalke. Det urrißlade an-
vändes att föra krockarne med.

Korn bröskades om. Det kallas
då "tjärra". Detta gjorde man
först att agnun sätta så fast
att sädskärnen på korn.

Lenni Johansson, Valdahult slag-
brokade även den råg korn
ville använda till sängkålur.

För 60 å 70 år sedan
möndas brokverk i bygden de
äldsta varo slagsbrokverken. Däreft
er följde skiftbrokverken de
drogos genom ^{nast} tråtrandningar.

Sädarna finns även allmänt före

12

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

V. o. s. del vanligaste var ju att de
drogs av oxar. De äldsta lyxerna
hade ett ofantligt stort träljul.
Vanligvis istoda de i särskilda
vandringslurs. Detta sidan finns
hos Anders Svensson, Beth, Brödstäg.
Tid dröjskningen hade 6 personer
sysselsättning. Det var fördelade på
följande sätt.

- 1) Körde oxarna.
- 2) Matade.
- 3) Dröste upp nöckerna.
- 4) Ränsade undan vid verkst.
- 5) Riste halmen.
- 6) Tog undan halmen i ladan.

13
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Vid bräckningen för hand ansåg man
 att 4 dravar på man och dag
 var bra gjort. 1 drave 40 meter
 Så fort sådun blivit
 krossad rövades den. Man kostade
 alltid sänden med hjälp av en kast-
 skovel. Kastskovlarna sågo ut som
 fig. 3 visar. Denne är ritad efter
 en skovel, som fanns hos G. Örn-
 ning Johansson i Östra, Månsarp.
 Skoveln var gjord av alträ. längden
 var 40 cm, varav skoveln 24 cm.
 Bredden är 17 cm. Skovelkam-
 ten är 3,5 cm. Hög. I botten på
 skoveln står årettalet 1729 mäs-
 tad. Som en kuriosum kan
 nämnas, att skoveln används så

länge, äu märken efter fingrar syns
på handtaget och äu såden gjort
gräffor i skovellbottnen. Ågaren lits
sköveln som varit med om att
kasta såden, justas, äu kostske-
netta skildr. Såden bättre än vad
friskmaskinerna gjort.

Kastningen föregick på log-
gården. Den som kastade satt på en
läg pall vid dräsen. Kasthållt var
berevnelse på det utrymme man
hade litit till för fagahole. Med en
prägl reserveradesdraget genom
dörren. Man använde sig inte
av några dragluckor.

Viol kastningens skildr man på fram-
stänkt och slösänder. Granitstän-

het användes till rörsädde och till
bröd. Med omalen slösad fodrade
äckarna. Agnarna användes till
samman med griskötet som föda
ät grisarna. Men har färdsning
av säd och också använt bosäll, men
om doss användning kunde såges-
mannen ingen läng till.

Kastmarkinen kom för 32 år sedan
till bygden. Den första fanns på
sågsmannens gård.

Den renade sädan förvarades
i kar och bingar på boalapteb.

Agnar och nedsläkta från an-
vändes till grisfoder.

Spannmålen mättes i kummor,
skäpprar och kapprar.

Det gick 6 kappor på en skäppra,
och 6 skäpprar på en fonna.

1 ask = $1\frac{1}{2}$ kappor.

Av en rågskyl = 12 nöter borde
man få 3 kappor. Som man aldrig
fåttnade man "en skäppre te
traven"

5178

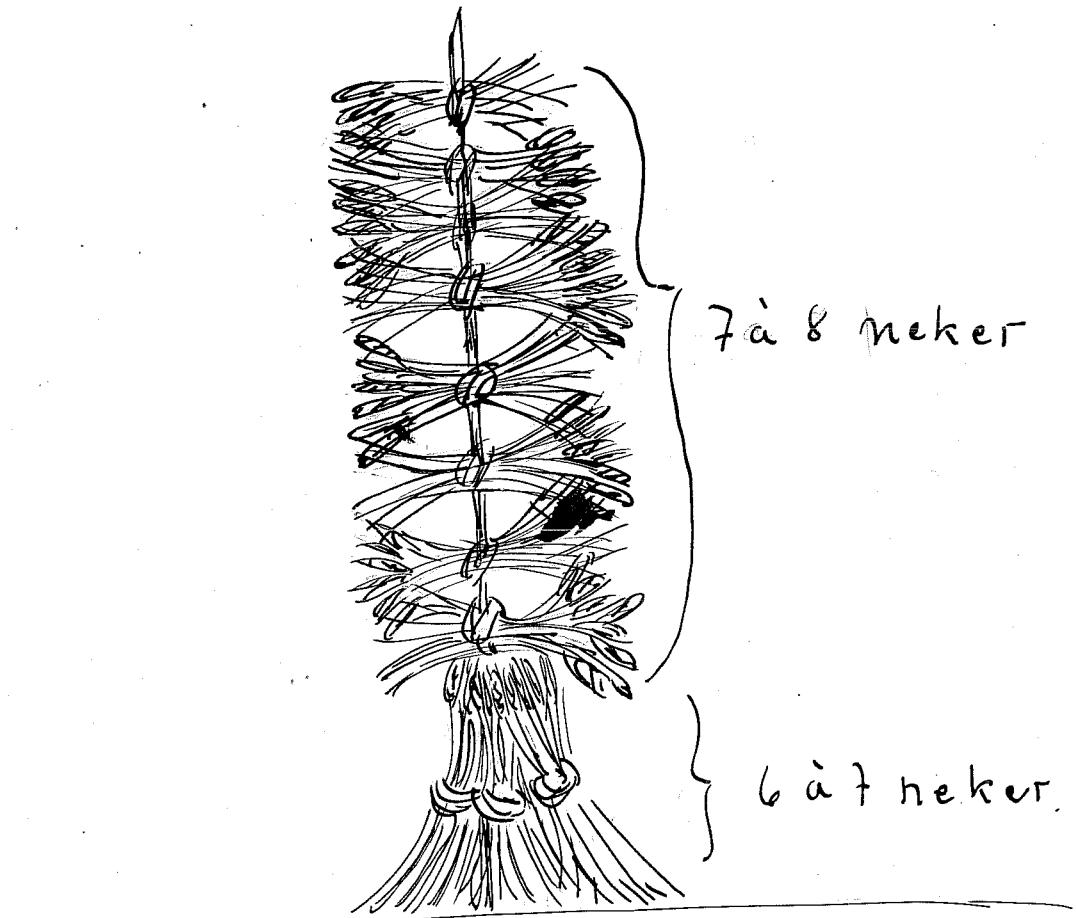

Fig. 1.

Skytia.

18
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

5178

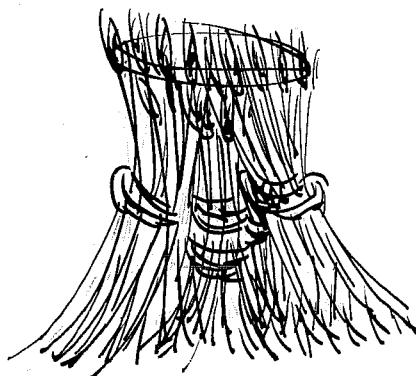

Fig. 2.
"Gubbe."

5 reker i ring, lutade mot varandra.
Axen dras ihop med nägra halmstrå n.

19

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

5178

20
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

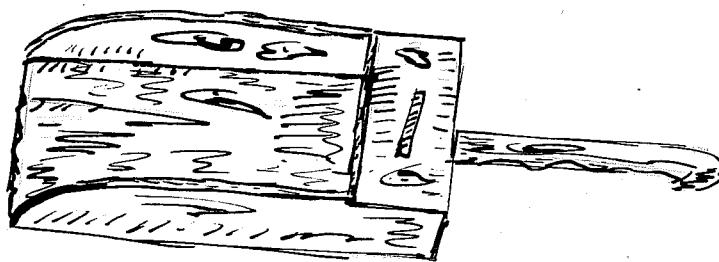

Fig. 3.

21

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

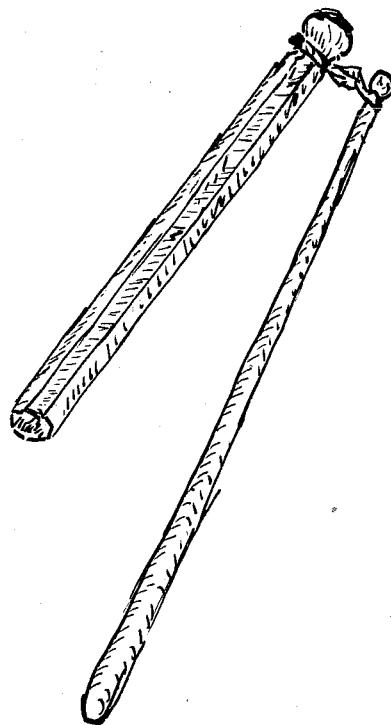
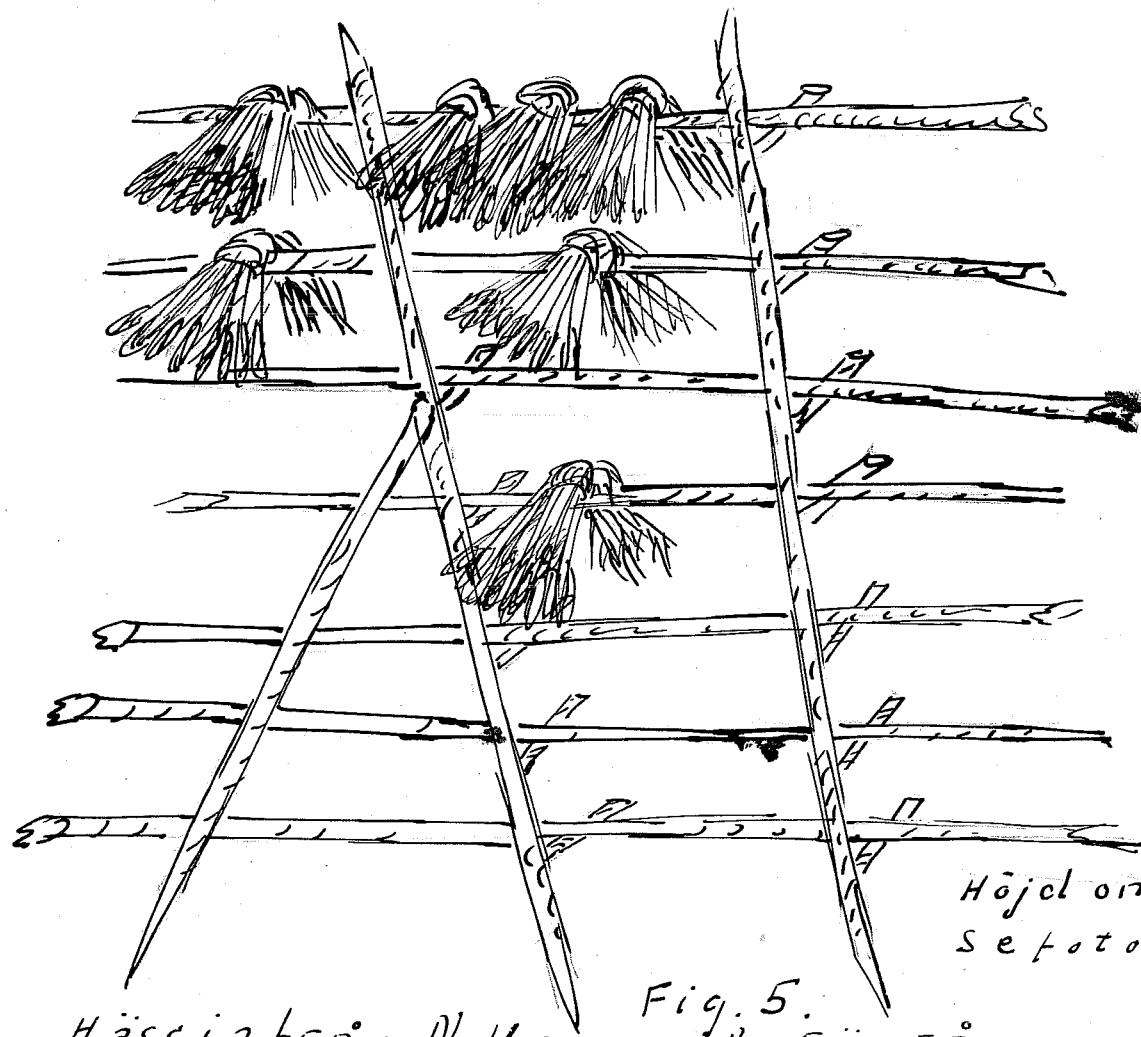

Fig. 4.

5178

Höjd omkr. 5 m.
Setotografi.

Hässjaträn N. Ullnary d. För råg.

Fig. 5.

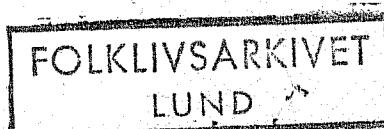
22

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Skriv endast på denna sida!

andskap: Småland
ärad: Mo
ocken: Angerdshestra
ppteckningsår: 1936.

Upptecknad av: Alf Kahnberg
Adress: Växjö.
Berättat av: John Svensson
Född år: 1886 i Attlabryna.

Sagesmannen för denna uppteckning, John Svensson, Attlabryna, Angerdshestra, är visserligen endast 50 år gammal, men förmodligen ändå genom sitt stora intresse för hithörande saker enganska god traditionsbärare. Själv har han hos sig samlat ett stort antal gamla saker, som han väl bevarar, i motsatts till vad folket annnars är här i dessa trakter. Likaså var hans fader mycket intresserad av hithörande ting. Tack vare dennes intresse har hos sonen samlats traktens största samling av folkminnen.

Sädens torkning och inbärgning.

Säden borde stå ute på fälten minst en vecka för att bli torr. Beträffande havren kunde det hända att man skar den tidigt, för att den skulle få eftermogna på fältet. Detta gällde inte någon annan säd. Det säkraste tecknet på att säden var torr var, att banden var torra inuti.

Riarna/fig. 1./ var det säkraste torkningssättet. Numera har man dock, när vädret är vackert alltmer övergått till "gubbar", d.v.s. 5 neker lutade mot varandra/fig. 2./ Det allra säkraste sättet att torka säden var dock de omkr. 4 m. höga hässjor, man brukade använda i Unnaryd/enbart för råg./

Sagesmannen mindes från sin barndom, hur en fattig torparfamilj dagen innan säden skars, åt bröd av samma säd. De hade då toppat säden ute på fältet. Men detta var också det fattigaste stället i hela socknen.

Några fördelar med detta sätt att skörda säden, kände sagesmannen inte till. Han hade aldrig hört talas om det mer än vid detta tillfälle och då berodde det säkerligen på att familjen saknade bröd.

Innan rågen stackades i ladan slog man den över en tunna eller i en balk för att få mäld, för att få det största kornet till utsäde samt för att förhindra spillsäd.

När man lägger in säden i ladan lägges först en "bottemställe", d.v.s. en klump med kärvar vid balken för att förhindra spillsäd utåt ladan. I botten lades ett eller ett par lass hö i botten. Dessutom lade man rönnkvistar med bär på här och var i botten.

Sedan bottenstället lagts lade man bottenfloen d.v.s. en ring med kärvar i "sääalaet" med axändarna vända inåt. Säden lades/"laades"/ kring en tunna, som drogs upp allteftersom stacken växte. Den som tog emot kärvarna på laet kallades nekakräka. Den på lasset loakat.

Tröskning och sädesrensning.

Tröskningen tog enligt sagesmannen sin början i februari och varade under denna och följande månad. Enligt andra sagesmän tog den sin början omedelbart efter det skörden var bärgad och skulle vara slut senast till jul.

Tröskningsarbetet utfördes i allmänhet av gården folk. Det förekom inte någon tröskning genom arbetsbyte. Det var mannen som tröskade.

Tröskningen försiggick på en särskild tröskloge eller långloge. Man tröskade på trägolv. Logen var i detta fall 5 alnar bred och 12 alnar lång. På större gårdar brukade man ha en havre- och en rågloge.

Innan man började tröskningen brukade man slå kärvarna mot en balk eller över en tunna. Man kunde också vid äxningen använda en käpp.

Slagan kallades för prägel och att tröska med slaga kallades för att "präjlatröska". Slagans handtag kallades präjlaskaftet och slagvalen kallades dunten. Bindslet skulle utgöras av råberett läder. Handvalen skulle vara av björk och 130 cm. lång. Dunten borde vara 1 m. samt helst en aning tjockare utåt. Materialet till dunten var björk eller rönn.

Från andra sagesmän har jag emellertid fått andra uppgifter om slagant. Så t.ex. från Levin Johansson, Valdshult. Han använde ännu

prägeln för att tröska den råg han ville använda till sänghalm. Handvalens längd var 108 cm. och slagvalens eller duntens 87 cm. Bindslet kallades "tjurran". Det skulle tagas av bukskinnet. Det ansågs som en stor konst att sätta fast bindslet på det rätta sättet. Denna konst kunde numera endast några gamla gubbar. Slagvalen borde utgöras av ett tungt träslag, helst rönn men även björk kan användas. Slagvalen göres vanligen 8-kantig.

Oskar Eriksson, Gunnarsbo, Stengårdshult. Handvalen 110 cm. lång. Den är betydligt smalare än bulten eller slagvalen. Denna är 8-kantig, jämngröv av björk samt 8-kantig. Bindslet kring bulten kallas bukränna eftersom det är gjort av bukskinnet på kreaturen. Det stycke av bindslet, som är mellan hand- och slagvalen kallas "präjlakärre". Bindslet är förstärkt med ålskinn.

John Svensson, Myrbacken, Bondstorp. Redskapet kallades på denna plats slaga. Ordet prägel, som är det i dessa trakter vanliga, kände man till men använde inte.

Bindslet, som man på andra ställen inom Mo härad kallar "präjlakärre" eller "präjlatjurre" kallade man här "docka". Dockan är gjord av bukskinn men ej förstärkt med ålskinn. Handvalen är 130 cm. lång och 3 cm. tjock. Slagvalen kallas här "slagdunten". Den var 98 cm. lång och 5 cm. tjock. Ursprungligen 8-kantig. Den är gjord av lönn.

Tröskningen började vid 3-4-tiden på morgonen och höll på så länge det var mörkt ~~XXXXXX~~. När det blev ljus begav man sig ut i skogen och körde timmer.

I regel tröskade man inte mer än på morgonen. Till att lysa sig med hade man spingestickor, som man stack in i springor i väggarna. Man använde också talgljus i stallyktor.

När man skulle börja tröska lade man ett underlag, som bestod av 8 eller 10 neker. Det kallades att "lägga fram" eller lägga en "lejde".

Man löste upp kärvarna innan man lade ut dem och bredde ut dem på golvet. Stubben vändes mot väggen och alla axänder åt ett håll. Man använde inget särskilt underlag. 2, 3 el. 4 personer kunde samtidigt delta i tröskningen. Var man 2 kallades det att småtröska. Om tre eller fyra personer deltog kallades det att "långtröska."

Man började alltid tröska på axet i ena ändan på den framlagda säden. När man tröskat över en gång vände man säden med händerna.

Halmen lades upp på logrännet. Den lades aldrig under bar himmel. Råghalmen bands upp, vilket aldrig var fallet med havrehalmen. Underlaget

eller "dråsen" låg kvar tills man risslade säden. Säden risslades i ett rissel. Man brukade skjuta risslet fram och tillbaka över en logbjälke. Det urrisslade användes att föra kreaturen med. Korn tröskades om. Det kallades "tjöna". Detta gjorde man därför att agnen sitta så fast vid sädeskornen på korn. Levin Johansson, Valdshult slagtröskade ännu den råg hanville använda till sänghalm.

För 60 å 70 år sedan infördes tröskverk i bygden. De äldsta varo slagtröskverken. Därefter följde ^{T?} skifttröskverken. De drogos genom hästvandringar. Sådana finnas ännu allmänt kvar. D.v.s. det vanligaste var ju att de drogos av oxar. De äldsta typerna hade ett ofantligt stort trähjul. Vanligtvis stodo de i särskilda vandringshus. /Ett sådant finnes hos Anders Svensson. Beth, Bondstorp/

Vid tröskningen hade 6 personer sysselsättning. De varo fördelade på följande sätt:

- 1/ Körde oxarna.
- 2/ Matade.
- 3/ Löste upp nekerna.
- 4/ Ränsade undan vid verket.
- 5/ Riste halmen.
- 6/ Tog undan halmen i ladan.

Vid tröskningen för hand ansåg man att 4 travar per man och dag var bra gjort. 1 trave 40 neker.

Så fort säden blivit rissladrensades den. Man kastade alltid säden med hjälp av en kastskovel. Kastskovlarna sågo ut, som fig. 3 visar. Denna är ritad efter en skovel, som fanns hos G. Henning Johansson, Hestra, Månsarp. Skoveln var gjord av alträ. Längden var 40 cm., varav skoveln 24 cm. Bredden är 17 cm. Skovelkanten är 3,5 cm. hög. I botten på skoveln står årtalat 1729 inristat. Som ett kuriosum kan nämnas, att skoveln används så länge, att märken efter fingrar syns på handtaget och att säden gjort räfflor i skobelbottnen. Ågaren till skoveln, som varit med em att kasta säden, påstår, att kastskoveln skilde säden bättre än vad tröskmaskinerna gör.

Kastningen försiggick på loggolv. Den som kastade satt på en låg pall vid dråsen. Kasthållet var beroende på det utrymme man hade till sitt förfogande. Med en prägel reglerades draget genom dörren. Man använde

sig inte av några dragluckor.

Vid kastningen skilde man på framstänket och slösäden. Framstänket användes till utsäde och till bröd. Med omalen slösäd fodrades oxarna. Agnarna användes tillsammans med potatis som föda åt grisarna. Man har för rensning av säd också använt bosåll, men om dess användning kände sagesmannen ingenting till.

Kastmaskiner kom för 32 år sedan till bygden. Den första fanns på sagesmannens gård.

Den rensade säden förvarades i kar och bingar på boaloftet.

Agnar och ursållade frön användes till grisfoder.

Spannmålen mättes i tunnor, skäppor och kappar.

Det gick 6 kappar på en skäppa och 6 skäppor på en tunna.

1 ask = $1\frac{1}{2}$ kappe.

Av en rågskyl = 12 neker borde man få 3 kappar. Som normalt räknade man "en skäppe te traven."

FOLKESARKIVET
LUND

5178

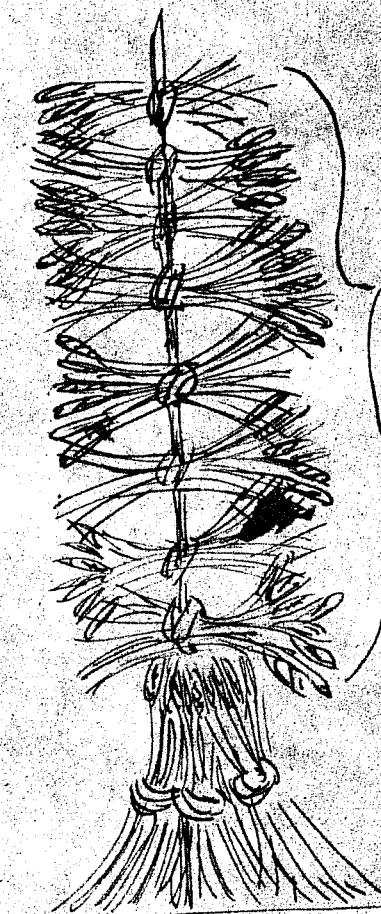

Fig. 1. Skytta.

Skriv endast på denna sida!

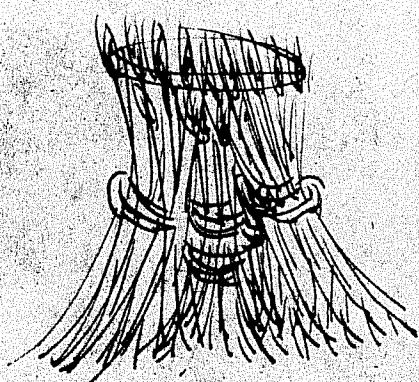

Fig. 2.
"Gubbe".

5 sekurer, ring, uttack mot varandra.
Även dras ihop med några halmstrå.

Skriv endast på denna sida!

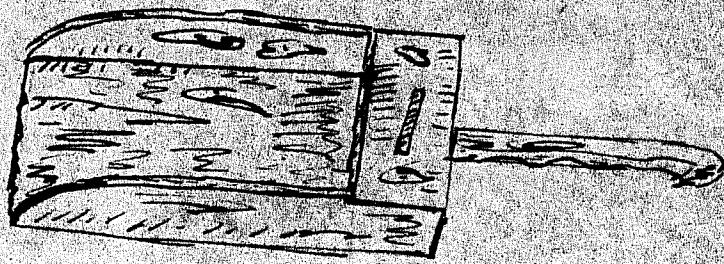
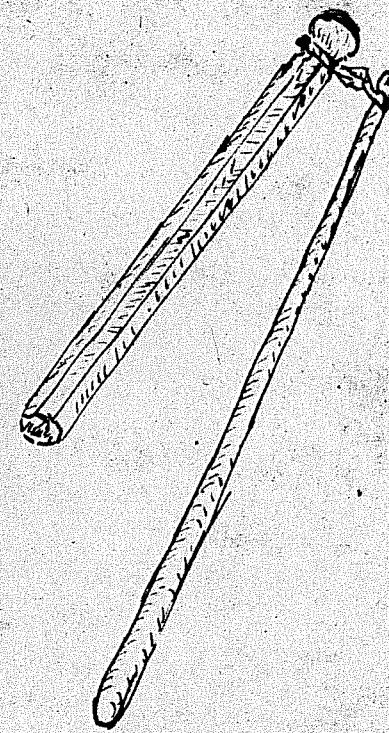

Fig. 3.

Skriv endast på denna sida!

FOLKLIVSARKIVET
LUND

Fig. 4.

Skriv endast på denna sida!